

COVID-19 SALGINI KARŞISINDA TARIM VE GIDA GÜVENLİĞİ

Fehmi KİRAZ

Covid-19 ve Gıda Güvenliği

Gıda ve dolayısıyla gıda üretiminin temeli olan tarım; insanoğlunun yaşamını devam ettirebilmesi açısından stratejik ve hayati öneme sahiptir. İnsan ancak üç gün susuz, yedi gün yemeden hayatını sürdürebilir, üç gün açlıktan sonra sosyal ve psikolojik sorunlar ortaya çıkmaya başlar. Bu yüzden ülkenin, toplumun ve tüm dünyanın gıda arz güvenliği, yeterli gıdaya ulaşabilmeleri mutlaka sağlanmalıdır. Dünyanın barış ve refahı için de çok önemli olan Gıda güvenliği, elbette ülkeleri yöneten, politikaları düzenleyen, tarım politikalarını yönlendirenlerin sorumluluğundadır. Bu sorumluluğun ciddiyeti, Covid-19 salgını ile daha iyi idrak edilmeye başlanmıştır.

1974'te Dünya Gıda Konferansı'nda, "gıda güvencesi" terimi, arz hususuna vurgu yapılmak suretiyle şu şekilde tanımlanmıştır: "*Gıda tüketiminin istikrarlı bir şekilde genişlemesini karşılayabilmek ve üretim ve fiyatlardaki dalgalanmaları dengeleyebilmek için dünya gıda kaynaklarından, her zaman, yeterli, besleyici, çeşitli, dengeli ve makul temel gıda maddelerinin bulunabilirliği*".

Her bireyin gıdaya ulaşma hakkı vardır. Nitekim, Kasım 2019'da yapılan Tarım Şurası'nda Cumhurbaşkanı Recep Tayyip Erdoğan da Türk tarımının savunma sanayii kadar stratejik olduğunu vurgulamıştır. Bu manada; kırsaldaki çiftçilerimiz çok önemli bir iş yapmakta, gece-gündüz demeden, 83 milyon vatandaşımızın yanısıra 15 milyon turistin ihtiyacı olan tarımsal ürün arzını sürdürmeye çalışmaktadırlar.

Özellikle Covid-19 pandemisi göstermiştir ki ülkeler, tarımsal ürün ihracatlarını tamamen ya da kısmi olarak kapatmışlardır. Önce kendi vatandaşlarının gıda güvencesini sağlama yönünde bir politika belirlemişlerdir. Her ülke kendine yetebilecek üretimi yapma isteği

ve eğilimine girmiştir. En büyük buğday ihracatçısı ülke Rusya; buğdayda önce ihracatın kapatıldığını duyurmuş, daha sonraki zamanda ise belli bir kota dahilinde satabileceğini açıklamıştır. Bu da buğday fiyatlarında uluslararası piyasalarda artışa sebep olmuştur. Uluslararası Hububat Konseyi (*International Grains Council*, <https://www.igc.int>) verilerine göre Covid-19 salgınının ilk ortaya çıktığı zamanlardan günümüze ABD Doları bazında yaklaşık %10'luk bir yükselme olmuştur.

Almanya ve Fransa tarımsal üretiminin sürdürülebilirliğini sağlayabilmek adına 300 bin göçmeni-yabancı tarım işçisini kabul etmiştir. ABD, 19 milyar Dolarlık tarım ekonomi paketini hayata geçirmiştir. Hindistan, Pakistan, Yeni Zelanda, Avustralya, Çin, Japonya, AB ülkeleri Covid-19 ile birlikte tarımlarına yönelik değişik metotlarla tarımlarına destek vermektedir.

Türkiye'de ise tarıma yönelik herhangi bir ek ekonomik paket uygulanmamıştır. Ancak böyle bir ihtiyaç olduğu açıktır. Hiç ödenmemiş olan 2019 destekleri Nisan 2020'den itibaren ödenmeye başlanmış, günümüze kadar %60'lık kısmı ödenmiştir. 2020 tarım destek bütçesinden de avans olarak; üreticiyi ve üretimi ivmelendirmek maksadıyla, %50 sinin ödenmesi gerektiğini de Türk Ziraat Yüksek Mühendisleri Birliği olarak değişik platformlarda dile getirdik.

Tarımsal Alan Durumumuz

2005 yılında yasalaşan 5403 sayılı "Toprak Koruma ve Arazi Kullanımı Kanunu" ile tarım alanlarımızın korunması beklenirken bu Kanundan sonra TÜİK verilerine göre maalesef tarım alanlarımızın 26 milyon 606 bin hektardan 2019 itibarıyla 23 milyon 95 bin hektara gerilediği, 3 milyon 511 bin hektar tarım alanını kaybettiğimiz görülmektedir. Bir diğer ifadeyle, 15 yılda tarım alanımız %13,2 küçülmüştür. Bunun başlıca sebepleri arasında; Büyükşehir Kanunu, mücavir alanlar, arsalaştırma iştahı, kamu yararı görüp tarım dışına çıkarmalar olarak görebiliriz. Bu nedenlerle tarım alanının daralması, gıda güvencemizi son derece olumsuz etkilemektedir.

Halbuki 5403 sayılı "Toprak Koruma ve Arazi Kullanımı Kanunu" ve bu kanunun 2014 yılında değişikliği ile 6537 sayılı "Toprak Koruma ve Arazi Kullanımı Kanununda Değişiklik Yapılması Hakkında Kanun"da da yer alan, batı ülkelerinde yapılan ama bizde henüz yapılamayan arazi kullanım planlamasının yapılarak şehirleşmenin, sanayileşmenin, ulaştırmanın, barajların vb. projeksiyonların tamamlanarak 50-100 yıllık planlarının çıkarılması ve tarım alanlarına dokunulmaması gerekmektedir.

2050 yılında nüfusumuzun 115 milyona ulaşacağı öngörüsü dikkate alındığında, tarımsal üretimin %50 artırmamızın bir zorunluluk olduğu ve bundan sonra 1 m² bile tarım alanını kaybetmememiz gerektiği açıktır. Son 15 yılda kaybettiğimiz ve bir daha geri kazanamayacağımız 3 milyon 511 bin hektar tarım alanının; İstanbul şehrini ya da Hollanda ülkesinin tüm nüfusunu doyurabilecek ölçekte olduğunu söylersek çarpıcı ve dikkat çekici bir örnek vermiş oluruz.

Tarımsal Üretim Durumumuz

Meyve ve sebze, ceviz ve badem gibi ürünlerde bir kısmını ithalat yoluyla sağlasak da ülke olarak üretimimiz ve kendi kendine yeterlilik durumumuz gayet iyi olup, birçok üründe ihracat yapılmaktadır. Türkiye, fındık, kayısı, kiraz, incir, kuru üzüm gibi birkaç ürünün üretiminde dünyada ilk üç sırada yer almaktadır.

En temel stratejik ürün olan buğdayda, yıllara göre ortalama 20 milyon ton üretimimiz bulunmaktadır. Hayvancılıkta kullanılan dahil olmak üzere kişi başı tüketimimiz gelişmiş ülkelerde de olduğu gibi yıllık 250 kg'dır. 20 milyon ton buğday üretimi zar zor yetmektedir. Dahilde işleme rejimi (DIR) kapsamında dışarıdan alınan 5-6 milyon ton buğdayın mamul ürün hale getirilip tekrar dışarıya satılması ise 20 milyon ton üretimimizin dışındadır. İstisnai olarak 2019 yılında DIR dahil 9,7 milyon ton buğday ithalatı yapıldığını da eklemek gerekir. 2050 yılında nüfusumuz 115 milyona geldiğinde 29-30 milyon ton buğdaya ihtiyacımız olacaktır. Bu büyüklüğe AR-GE hızımızla ulaşabilmek mümkün değildir. Yapılacak olan sulanabilir alanları artırmaktır.

Soya fasulyesi dâhil, mısır, ayçiçeği, pamuk olmak üzere yağlı tohumlu bitkiler ve bitkisel ham yağ açığımız çok fazladır. Yıllık 3-4 milyar dolarlık ithalat yapılmaktadır. TÜİK verilerine göre 2019 yılında soya, ayçiçeği, dane mısır ve pamuk dörtlüsünün ithalat rakamı, 3 milyar 767 milyon Dolar olarak karşımıza çıkmaktadır.

Beaz ette herhangi bir sıkıntımız bulunmadığı gibi ihraç bile etmekteyiz. Kırmızı ette ise %30 dolayında açığımız bulunmaktadır. Yıllara göre ortalama 1 milyon ton üretimimiz, 1,3 milyon ton tüketimimiz vardır. 300 bin ton açığımız bulunmaktadır. Bu açığı da dışarıdan yaklaşık yıllık 1 milyar Dolar ödeyerek canlı hayvan ya da kesilmiş et şeklinde sağlamaktayız.

Ekonomik Veriler

Türkiye'nin 2019 yılındaki tarımsal ürün ihracatı 18 milyar Dolar, ithalatı ise 13 milyar Dolar seviyesinde olmuştur. Tarımsal GSYH yaklaşık 40 milyar dolardır ancak hatırlatmak gerekir ki on yıl önce tarımsal GSYH 60 milyar doların üzerindedir. Yani son on yılda tarımın GSYH içerisindeki payında yaklaşık %33'lük bir gerileme yaşanmıştır. Bu konuda Türkiye Avrupa'da birinci sırada, dünyada ilk onda bulunsu da gerileme devam etmektedir.

Tarımdaki GSYH'nın toplam GSYH'ya oranı %5,3'tür. 2011'de bu rakam %8'in üzerinde, 20 yıl önce ise bu oran %12'ler civarındaydı. Bu durum, tarımın sürdürülebilmesinde çok büyük sorunlar oluşturmaktadır. Tarımsal işletmelerin büyütülmesi ve gençlerin kırsalda kalmaması en büyük sorunlar arasındadır. Genel gelir pastası içerisindeki tarımın GSYH oranının yükseltilmesine yönelik tedbirler alınmalıdır. Kişi başı geliri 2.857 Dolar olan tarım kesiminin büyümesi, gelişmesi çok zor görünmektedir.

2020 itibarıyla çiftçinin Tarım Kredi Kooperatifleri ve bankalara olan borcu 120 milyar TL civarında olup bunun büyük kısmı faiz borcudur. Tarımsal elektrik borçları da 3 milyar

TL'yi aşmıştır ve bunun yaklaşık 2 milyar TL'si faiz borcudur. Boş bırakılan 2,5 milyon hektar tarım alanının esas sebebi; çiftçinin bu borçları döndüremediğinden dolayı üretimi terk etmiş olmasıdır.

Tarıma verilen destekleri bitkisel üretim, hayvansal üretim, kırsal kalkınma şeklinde üç ana gruba ayırabiliriz. Tarıma ayrılan destek bütçesinin yeterli olmasa da 2019 yılında 16 milyar TL olan bütçenin %35 oranında artırılarak 2020 yılında 22 milyar TL'ye çıkarılmış olması sevindiricidir. Yine de 5488 sayılı Tarım Kanunu'nun "Tarımsal desteklemelerin finansmanı" başlıklı 21'inci maddesinde yer alan "bütçeden ayrılacak kaynak, GSYH'nın %1'inden az olamaz" hükmü dikkate alındığında, tarıma sağlanan destek olmasının yarısı bile değildir. 2020 için planlanan GSYH, 5 Trilyon TL (750 milyar Dolar) olarak öngörüldüğü için, 22 milyar TL'lik bu desteğin 50 milyar TL olması gerekirdi.

Pandemi Sürecinde Tarım Sektörünün Talepleri

Covid-19 pandemisi ile Türkiye'de sokağa çıkma yasağı başlayınca; Türk Ziraat Yüksek Mühendisleri Birliği olarak tarım üretiminin aksamamasını temin etmek üzere bazı talepler dile getirmiştik. 65 yaş üzeri çiftçilerimizin üretim yerlerine gidebilmesi ve işlerini yapabilmesini istemiştik. Bu durum, İçişleri Bakanlığı tarafından hazırlanan bir genelge ile düzenlenmiştir. Ayrıca, 30 büyükşehir şehir merkezinde oturan üretici ve çiftçilerimizin tarla, bahçe ve ahırlarına ulaşabilmeleri için şehir merkezi dışına çıkarken Çiftçi Kayıt Sistemi (ÇKS) belgesini kolluk kuvvetlerine göstermek suretiyle seyahat kısıtlamasına takılmamasını talep etmiştik. Bu durum da İçişleri Bakanlığı genelgesi ile düzenlenmiştir.

Ziraat mühendislerinin serbest dolaşımına yönelik talepler karşısında İçişleri Bakanlığı bu durumu İl Pandemi Kurullarının takdirine bırakmıştır. Netice itibarıyla, bazı illerde serbest dolaşım hakkı verilmiştir.

Mevsimlik göçer işçilerin barınma yerlerindeki sağlık koşullarıyla ilgili talepler ile %90'ı kayıt dışı çalışan bu işçilerin SGK primlerinin Devlet tarafından yatırılarak kayıt içerisine alınması talebi hakkında henüz bir gelişme olmamıştır.

Türk Ziraat Yüksek Mühendisleri Birliği olarak, Bütün ülkeler bu zor pandemi döneminde tarım paketleri açıklarken 23 Mart 2020 günü TV kanallarında tarımımıza ek bir paket açıklanması gerektiğini talep ettik. Bu pakette çiftçilerin borçlarının faizlerinin affedilmesi, 22 milyar TL'lik 2020 tarım destek bütçesinin %50 artırılarak 33 milyar TL'ye çıkarılması, çiftçilerimizin SGK prim desteklerinin yarısının devlet tarafından ödenmesi, mevsimlik işçilerin SGK prim desteğinin devlet tarafından ödenmesi, kırsal ek destekler oluşturulması gibi çiftçilerimizi motive edici, ayağa kaldıracı, itici bir mekanizma oluşturulmasını istedik. Ancak, tarım kesiminin beklentisi olan bir ek paket açıklanmış değildir.

Tüm çiftçilerimize rekolte kaybı yaşamamak için gübreleme ve süne mücadelesinin etkin yapılması gerektiğini ve devletin de bu yıla özel bir destek vermesi gerekmektedir. Son olarak, gıda denetimlerinin pandemi sürecinde artırılması talebine kısmen de olsa cevap verilmiştir.

Koronavirüsten Sonra Nasıl Bir Tarım Politikası İzlemek Gerekir?

Korona ile dünyada yeni bir düzen kurulacağını birçok kişi dile getirmektedir. Ülkeler kendi millî ve yerli üretimlerini artırmak ve kimseye bağımlı olmama gayreti içerisinde girmişlerdir. Türkiye olarak biz de tarımımızda orta ve uzun vadede hedefler koyup gıda güvencemizi diğer ülkelere bağımlı değil kendi kendimize yetecek şekilde dönüştürüp hatta dışarıya çok daha fazla ürün satabileceğimiz millî tarım politikalarımızı planlamamız gerekmektedir.

Bu çerçevede, 30 yıllık nüfus artışımıza göre tarımsal üretim projeksiyonu belirleyip planlarımızı buna göre yapmak, sulanabilir tarımsal alan varlığımızı 5 milyon hektardan 10 milyon hektara çıkaracak projeleri bir an önce uygulamaya sokmak gerekmektedir. Unutulmasın ki su toprakla buluştuğu zaman verimde en az üç kat artış olmaktadır.

Yürürlükte olan Miras Hukuku mevzuatını biran önce işletmemiz ve tarlaların bölünmesi için çaba sarf etmemiz gerekmektedir. Baba öldüğü zaman yeter gelimli işletme büyüklüğünü bölmek için en ehil olan, çiftçiliği benimsemiş ve bu işi yapacak evladına kalmasını sağlanmalı, 6537 Sayılı Kanun'daki 6 yıldır tek bir uygulaması bile yapılamayan miras kredisi sübvansiyon desteği mekanizmasının çalıştırılması gerekmektedir.

Dolayısıyla çiftçilik meslek hâline getirilip babadan tek çocuğuna miras kalacak şekilde gerçekleştirilecek bu uygulama ile köylerin boşalmasının önüne geçilebilecektir. Bu durum profesyonel şekilde yönetebilirse ekonomik manada tarımsal işletme olmanın önünü açacaktır.

Tohum, mazot, gübre, işçilik, elektrik vb. gibi girdi maliyetlerini düşürücü tedbirler alınarak, kooperatifleşme ve birlikleşmeler sağlanarak, Türk çiftçisinin batılı çiftçilerle rekabet edebilir duruma gelmesi sağlanmalıdır. Ürünlerinin dünya fiyatlarından az olmaması çok önemlidir. Kar marjlarının minimum %25'lerde olması temin edilmelidir.

Hayvancılıkta büyükbaş hayvan varlığımızı 2 milyon adet, koyun-keçi varlığımızı da kişi başı 1 adete çıkarabilecek politika oluşturulursa, kırmızı et yeterliliği sorunu da çözülecektir.

Tarım ve tarımı yapan çiftçiler, tarımı meslekî olarak yönlendiren Ziraat Mühendisleri gerçekten Covid-19 Salgınından sonraki süreçte desteklenmesi gereken sektör ve temsilcileridir. En az sağlıkçılar kadar önemlidir. Gıda güvencemizi sağlayan bu sektöre çok daha fazla önem ve destek verilmelidir.

Korona sonrası dönemde yeni bir dünya anlayışı olacağı söylenmektedir. Salgın ve bunun gıda güvenliği üzerindeki etkileri; su, tarım arazisi, üretimi yani tarımsal üretim ve gıdayı elinde bulunduran ülkeler güçlü ülkeler olacağına habercisi olmuştur. Dolayısıyla, tarım sektörünün stratejik bir alan olduğu ve gıda güvenliğini temin edecek tedbirlerin salgınla mücadelede kritik rol oynadığı hususları dikkate alınarak, salgınlarla mücadele stratejisinde tarıma büyük önem verilmesi gerektiği tartışmasız bir gerçek olarak ortaya çıkmıştır.